

O'LMAS UMARBEOVNING "FOTIMA VA ZUHRA" ROMANIDAGI PERSONAJLARNING NUTQ TIPOLOGIYASI HAQIDA

Shoymardonova Maftuna Uktamovna

Intern-Teacher in the Department of Foreign Philology at Alfraganus University;

Bekhruz037@gmail.com. OrcID: 0009-0000-1123-2374

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'lmas Umarbekovning "Fotima va Zuhra" romanida personajlar nutqining o'ziga xos tipologiyasi o'rganiladi. Asarda nutq turlari orqali qahramonlarning ichki kechinmalari, ijtimoiy mavqelari va xarakterlari yoritib berilgan. Dialoglar va monologlar vositasida asar voqealari rivojlanib, personajlarning ichki dunyosi, ularning bir-biri bilan o'zaro aloqalari aniqlanadi. Roman tilining badiiyligi va o'ziga xosligi ham personajlar nutqida namoyon bo'ladi, bu esa kitobxonni qahramonlar hissiyotlarini chuqurroq tushunishga undaydi.

Аннотация

В данной статье в романе Олмаса Умарбекова "Фотима и Зухра" исследуется типология речи персонажей. Через различные формы речи раскрываются внутренние переживания, социальные роли и характеры героев. Сюжет развивается с помощью диалогов и монологов, что позволяет лучше понять внутренний мир персонажей и их взаимосвязи. Художественный язык романа проявляется в речи персонажей, что побуждает читателя глубже осознать чувства и эмоции героев.

Annotation

This article explores the typology of characters' speech in Olmas Umarbekov's novel Fotima va Zuhra is analyzed. Through various types of speech, the inner emotions, social roles, and personalities of the characters are revealed. The plot unfolds through dialogues and monologues, providing insight into the characters' inner worlds and their relationships. The artistic language of the novel is reflected in the characters' speech, encouraging readers to gain a deeper understanding of their emotions and experiences.

Kalit so'zlar: nutq tipologiyasi, dialog, monolog, personajlar, ichki kechinmalar, ijtimoiy mavqe, badiiy til.

Ключевые слова: типология речи, диалог, монолог, персонажи, внутренние переживания, социальная роль, художественный язык.

Keywords: speech typology, dialogue, monologue, characters, inner emotions, social roles, artistic language.

Kirish

Detektiv romani – bu adabiyotning o‘ziga xos va ko‘p qatlamli janri bo‘lib, unda markaziy voqea jinoyat va uni fosh qilish jarayoni atrofida aylanadi. Bu janr o‘zining murakkab syujeti, sirli voqealar rivoji va jinoyatning yechimini topishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Odatda, detektiv romanda bir nechta asosiy komponentlar mavjud bo‘lib, ular janrning asosi sifatida xizmat qiladi. Bu komponentlar syujet rivoji, qahramonlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, sirli dalillar va ularning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri yo‘nalishi, shuningdek, o‘quvchini qiziqtirib turadigan va taxmin qilishga undaydigan kutilmagan burilishlardan iborat.

O‘lmas Umarbekovning “Fotima va Zuhra” romani o‘zbek adabiyotining yorqin namunalari bo‘lib, unda ijtimoiy muammolar, insoniy munosabatlar va hayot haqiqatlari badiiy ifodasini topgan. Asarda jamiyatning murakkab jarayonlari, insoniy qadr-qimmat va oila qadriyatlari muallif tomonidan chuqur yoritilgan. Bu roman, ayniqsa, personajlarning nutqi orqali jamiyatning turli qatlamlarini va ikki avlodning qarashlarini ko‘rsatishda juda samarali. Personajlarning nutq tipologiyasi ularning xarakterini ochib berishda, ijtimoiy mavqei yoritishda va muallif g‘oyasini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Fotima va Zuhra obrazlari orqali avlodlar o‘rtasidagi tafovut, qadriyatlar to‘qnashuvi va shaxsiy erkinlik mavzulari o‘ziga xos badiiy vositalar bilan tasvirlanadi. Ushbu maqolada ushbu romanda nutqning turli ko‘rinishlari, ularning lingvistik xususiyatlari va badiiy ahamiyati tahlil qilinadi.

1. Personajlar nutqining umumiy tavsifi. Romanda har bir qahramonning nutqi uning ichki dunyosi, ijtimoiy mavqei va shaxsiy xususiyatlariga mos ravishda ifodalangan. Fotima va Zuhra obrazlarining nutqida:

2. Tilning individualizatsiyasi: Har bir qahramon o‘ziga xos uslubda gapiradi, bu esa ularning dunyoqarashi va xarakterini aks ettiradi.

Nutq mazmuni va shaklining farqliligi: Fotima obrazining nutqi an’anaviylik va oila qadriyatlariga urg‘u beruvchi bo‘lsa, Zuhra o‘zining mustaqillik va modernlikka intilgan qarashlarini nutqida aks ettiradi.

2. Dialoglarning vazifasi. Dialoglar roman voqealarini rivojlantirishda va personajlararo munosabatlarni ochishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Personajlararo munosabatlarning ko‘zgusi: Fotima va Zuhra o‘rtasidagi suhbatlarda ularning dunyoqarashdagi tafovutlar yaqqol namoyon bo‘ladi.

Tanishuv va tasavvur berish: Dialoglar orqali o‘quvchi qahramonlarning yashash sharoitlari, ijtimoiy mavqei va psixologik holatini chuqurroq anglaydi.

Masalan,¹ Fotimaning soʻzlari anʼanaviy va bosiq uslubda boʻlsa, Zuhra keskin va taʼsirchan jumlar orqali oʻzining mustaqil pozitsiyasini bildiradi.

3. Monolog va ichki kechinmalar. Roman qahramonlarining ichki dunyosini ochishda monologlar va ichki nutqning ahamiyati katta.

Fotimaning ichki monologlari: Fotimaning ichki kechinmalari uning oilaviy qadriyatlar, anʼanalar va jamiyatning taʼsiriga boʻlgan munosabatini aks ettiradi.

Zuhra nutqining psixologik ifodasi: Zuhra ichki nutqida jamiyatdagi tengsizlik, oila va shaxsiy erkinlik haqidagi qarashlarini ifodalaydi.

4. Til va uslubdagi kontrast.²Fotima va Zuhra nutqidagi kontrast roman asosiy gʻoyalarini yanada aniqroq ochib beradi.

Fotima nutqi: Sodda, xalqona, urf-odatlariga mos uslubda.

Zuhra nutqi: Zamonaviy, baʼzan keskin va erkin.

Bu kontrast nafaqat qahramonlar oʻrtasidagi farqlarni koʻrsatadi, balki jamiyatning ikki qarama-qarshi tomonini tasvirlaydi.

5. Nutqning ijtimoiy va madaniy mazmuni. Sotsiologik xususiyatlar: Qahramonlar nutqida mahalliy sheva, xalq maqollari va iboralari uchraydi. Bu ularning ijtimoiy kelib chiqishini va yashash sharoitlarini aks ettiradi. Qadriyatlarning aks etishi: Fotimaning nutqida oila, sabr-toqat va anʼanalar asosiy mavzu boʻlsa, Zuhra nutqi yangi davr qadriyatlarini, shaxsiy erkinlik va tenglikni targʻib qiladi.6. Simvolik mazmuni. Personajlarning nutqi orqali asarning asosiy mavzulari ramziy tarzda ifodalanadi.Fotima nutqi: Qadriyatlarning saqlanishini anglatadi.

Zuhra nutqi: Jamiyatdagi yangilanish va oʻzgarishlar ramzi sifatida talqin qilinadi.

Xulosa

Oʻlmas Umarbekovning “Fotima va Zuhra” romanida personajlarning nutq tipologiyasi asar mazmunini chuqur anglashda muhim omil hisoblanadi. Fotima va Zuhra obrazlari orqali muallif ikki avlod oʻrtasidagi qarama-qarshilik, oila qadriyatlari va jamiyatdagi oʻzgarishlar haqidagi muhim masalalarni yoritadi. Personajlarning nutqi ularning shaxsiy fazilatlarini ochib berish bilan birga, jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy muhitni ham aks ettiradi. Romandagi dialoglar va monologlar oʻquvchini qahramonlarning ichki dunyosi bilan tanishtirib, asardagi asosiy mavzularni ramziy tarzda yoritadi. Fotima va Zuhra nutqidagi kontrast nafaqat qahramonlarning xarakterlarini ochib beradi, balki oʻquvchini ikki xil dunyoqarash ustida oʻylashga undaydi. Bu kontrastlar orqali muallif asardagi mavzularni yanada taʼsirchan va

¹ Umarbekov, O. (1980). Fotima va Zuhra. Toshkent: Gʻafur Gʻulom NMIU.

² Adabiyotshunoslik tadqiqotlari (2015). Nutqning badiiy ifodasi. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy universiteti nashri.

mazmunli qilib ifoda etadi. Muxtasar qilib aytganda, “Fotima va Zuhra” romanidagi nutq tipologiyasi o‘zbek adabiyotida personaj xarakterini ochish va ijtimoiy masalalarni badiiy tarzda ifodalashning yorqin namunasi sifatida ko‘riladi. Ushbu yondashuv nafaqat badiiy adabiyotda, balki tilshunoslik va sotsiologiya kabi sohalarda ham o‘z ahamiyatini saqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Umarbekov, O. (1980). Fotima va Zuhra. Toshkent: G‘afur G‘ulom NMIU.
2. Adabiyotshunoslik tadqiqotlari (2015). Nutqning badiiy ifodasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashri.
3. Shamsiyev, A. (2018). “O‘zbekiston romanchiligi tarixi”. Adabiy sharh jurnalining maxsus soni, 54-60.
4. Karimov, H. (2016). “O‘zbek dialoglarida sotsiolingvistik xususiyatlar”. Til va adabiyot ilmiy jurnali, 3(2), 22-25.
5. Ibragimov, D. (2017). “Roman personajlarining ichki dunyosi”. San‘at va ijod. 11(4), 33-39.